

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคหนึ่งของประเทศไทยที่เป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ และสังคมของแต่ละท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรมเมื่อว่าโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนรวมร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ โดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานในส่วนรวม จนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี^๑ กลุ่มคนในภาคอีสาน เป็นผู้รักษามรดกขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ยึดมั่นในพุทธศาสนา และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ซึ่งเป็นศูนย์รวมชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชีวิตของมนุษย์เรามีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีมาโดยตลอด ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันตาย ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายและการทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ การ เกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นสิ่งที่ธรรมชาติกำหนดมาสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกรูปนามโดยเท่าเทียมกันดังมีคำกล่าวที่ว่า "มรณ อนาคต" คือเราจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ ธรรมชาติของน้ำ คือ ความเหลว ธรรมชาติของคน คือความตาย แม้ว่าความตายจะเป็นสิ่งที่มนุษย์เกรงกันมาก แต่ก็ไม่เคยมีใครหลีกเลี่ยงหนีพ้นได้มีผู้คนเป็นจำนวนมากพยายามคิดค้นหาวิธี หรือหนทางที่จะให้มีชีวิตอยู่อมตะแต่ยังไม่เคยมีใครประสบความสำเร็จจะนั้นเมื่อมนุษย์ทุกคนมีความตายเป็นของคู่กับการเกิดจึงไม่ควรเกรงกลัวกับความตายจนเกินเหตุแต่สิ่งที่ควรคำนึงคือการกระทำเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ควรพิจารณาว่าเราได้ประกอบคุณงามความดีและสร้างบุญกุศลเอาไว้ได้มากน้อยแค่ไหน

^๑เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเบ็ดเตล็ด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘), หน้า คำนำ.

ในในช่วงที่มีโอกาสเหลืออยู่ ตามคติของพระพุทธศาสนา ถือตามความจริงที่ว่าร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ฉะนั้นเมื่อชีวิตสิ้นไปแล้ว สัตว์ที่เหลืออยู่จึงไม่มีประโยชน์อันใด จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บ่งบอกให้รู้ว่ามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ใช้ภูมิปัญญาพัฒนาชีวิตในสังคมอย่างมีคุณภาพ อีกทั้งให้ความสำคัญแก่ผู้ตายอย่างยิ่งเช่น การประกอบพิธีกรรม ๒ ลักษณะ คือ การฝัง (Interment) และการเผาศพ (Cremation) ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติเมื่อมีการนับถือพุทธศาสนาแล้วเมื่อ ๒,๐๐๐ ปี ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เขตอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด หลายแห่ง การขุดพบครั้งนี้ปรากฏพิธีกรรมการทำศพที่แตกต่างออกไป นั่นก็คือ พิธีกรรมการฝังศพครั้งที่ ๒ (Secondary Burial) หมายถึง การนำศพไปฝัง ณ ที่ใดที่หนึ่งในระยะเวลาหนึ่ง แล้วขุดศพขึ้นมาเพื่อบรรจุในภาชนะดินเผา (Burial Jar) แล้วนำไปฝังอีกครั้ง^๒ แม้ในปัจจุบันมนุษย์ก็ยังให้ความสำคัญแก่ผู้ตาย

ในสองวิธีนี้ การตรวจสอบทางวิทยาการชี้ชัดว่า วิธีแรกคือ วิธีเอาดินหรือหินวางทับซึ่งเรียกว่า Interred หรือกลบศพนั้นมีอายุมากกว่าวิธีฝัง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเรื่องเก็บรักษาศพในสมัยดึกดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์นั้น มนุษย์ได้ใช้วิธีกลบศพมาก่อนวิธีฝังศพ อาจจะเป็นเพราะเหตุว่าในขั้นต้นนั้น มนุษย์ไม่มีเครื่องมือดีพอ สำหรับจะขุดดินก็ได้^๓ พิธีกรรมดังกล่าวได้มีพัฒนาการมาตามลำดับ มีพิธีกรรมปฏิบัติเป็นประเพณีเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ความเชื่อศรัทธาของแต่ละสังคม และพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายนั้นมักจะต่อเนื่องกันในทางศาสนา มีพระเป็นปัจจัยหลักในการประกอบพิธี ถ้ามีการตายก็นิมนต์พระมากระทำพิธีทางศาสนา ตั้งแต่สวดพระอภิธรรม การเทศนา การนำศพไปยังสถานที่ประกอบพิธีฝังหรือเผา ไม่ว่าจะเป็นป่าช้า วัด หรือ ฌาปนสถานอื่น ๆ

พระพุทธศาสนา เชื่อกันว่า มนุษย์มีส่วนประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ รูปหรือร่างกาย กับ จิตหรือนาม ใน ๒ ส่วนพระพุทธศาสนา เชื่อว่า ส่วนที่เป็นจิตหรือนามมีความสำคัญกว่า จึงมีการพัฒนาส่วนที่เป็นจิตให้สูงขึ้น เพื่อได้นามว่า “มนุษย์” หรือยังพัฒนา ส่วนที่เป็นจิตให้

^๒ สุภัญญา เบาเนิด, “ความตาย ความเชื่อ พิธีกรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้จากหลักฐานทางโบราณคดี” ทุ่งกุลาร้องไห้ “อาณาจักรเกลือ” ๒๕๐๐ ปี : จากยุคแรกเริ่มห้ำหั่นถึงยุคมั่งคั่งข้าวหอม, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๗-๒๔๘.

^๓ หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมกัณฑ์, ๒๕๒๓) หน้า ๓๓ - ๓๕.

สูงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งได้นามสูงขึ้นตามลำดับ เช่น เทวดาบ้าง อริยบุคคลบ้าง ยิ่งสูงขึ้นเท่าใด ความตายจะมีปรากฏได้เฉพาะในร่างกายเท่านั้น แต่ในด้านจิตใจที่ได้สร้างคุณความดีให้ปรากฏ ก็ยังปรากฏเป็นอมตะภาวะอยู่ และจะได้รับความเคารพบูชา สักการะจากผู้ที่มีคุณความดีต่ำกว่า เช่น เทวดาและมนุษย์ ยังต้องเคารพบูชา สักการะ ผู้มีคุณธรรมสูงยิ่ง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเหล่านี้ได้เคยปฏิบัติหรือเป็นผู้นำทางให้ศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามแล้ว

สำนึกของคนยุคโบราณ การเกิดและการตายเป็นเรื่องเดียวกัน ความตายก่อให้เกิดชีวิต เมล็ดพืชจะตายก่อนที่จะเกิดชีวิตงอกเงยขึ้นใหม่ แม้ในตำนานสร้างโลกของอูษาคเนย์ ก็เชื่อว่า ผลน้ำเต้า(ที่ให้กำเนิดมนุษย์เผ่าพันธุ์ต่างๆ)งอกมาจากซากควายที่ตายแล้ว^๔ แต่ในปัจจุบัน การเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลหรือเข้าถึงพุทธภาวะจะเข้าถึงได้ยากยิ่ง เพราะมนุษย์ปัจจุบันยังเป็นปุถุชนอยู่ส่วนมาก จะทราบถึงได้แจ้งชัดว่า ผู้ที่เรารัก ที่เราชอบตายไป ได้รับความสมหวังอันเป็นทางที่ดีหรือไม่ ู้ได้ยาก เมื่อท่านตายแล้ว มีทางเดียวที่ถือว่าดีที่สุด คืออาศัยการบำเพ็ญกุศล หนุนส่งให้ผู้ตายได้มีความผาสุกอย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถ้าหากมีความทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์ ถ้ามีความเดือดร้อน ขอให้พ้นจากความเดือดร้อน และการทำบุญ ผู้ที่เป็นเพื่อนบุญในพระพุทธศาสนา คือ พระภิกษุสงฆ์ท่านนั้น การทำบุญโดยยึดพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลาง เป็นแหล่งหรือเป็นฐานในการสร้างกุศล นอกจากจะทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้ว ยังเป็นการทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้ว ยังเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปในตัวอีกด้วย หากผู้ตายมีส่วนบุญที่ตนจะได้รับทางอื่น บุญกุศลที่บุคคลได้บำเพ็ญในครั้งนี้ ผู้กระทำเหล่านั้นย่อมได้รับเป็นส่วนของตนอีกด้วย เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู กตเวทิต่แก่ท่านเหล่านั้นด้วย หากผู้ตายไม่เคยทำความดีให้แก่เรา ก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่ต่อพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ในฐานะท่านเป็นสมมติสงฆ์ทำหน้าที่แทนพระอริยสงฆ์องค์หนึ่งในพระรัตนตรัย ที่เป็นที่พึ่งของชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นผู้กำชะตากรรมของพระพุทธศาสนาโดยตรง ถ้าพระภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่ตราบนั่น การไปร่วมงานศพและเคารพศพ ในทางศาสนาคิดถือว่าเป็นการระลึกนึกถึงความดีของผู้ตาย แม้ผู้ตายเมื่อไม่เคยปกครอง เป็นผู้บังคับบัญชาเรา อาจจะไม่ชอบเรา เคยทำโทษหรือลงโทษแก่เรา การไปร่วมงานเคารพศพ ก็จัดว่าเป็นการขอขมาลาโทษหรือขออโหสิกรรมแก่กันและกัน เป็นการยึดศาสนคติทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการรักษาและ

^๔ ปราณี วงษ์เทศ, สังคมและวัฒนธรรมในอูษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท ศิลปวัฒนธรรม จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๗-๒๑๕.

ปฏิบัติตามหลักกรรมทางหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย เพราะการทำความในพระพุทธศาสนาจะดีหรือไม่ดี อยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญ และจะต้องทำใน ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับการตายจึงเป็นกุศล เพราะประกอบด้วยลักษณะดังกล่าวแล้ว โดยถูกต้องสมบูรณ์

ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงเหียน ศึกษาคติความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนในปัจจุบัน และศึกษาคุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพที่มีต่อชาวบ้านเชียงเหียน โดยศึกษากรณี บ้านเชียงเหียน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเคยเป็นเมืองโบราณที่มีพัฒนาการผ่านมาหลายยุคเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ ที่น่าศึกษามีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง มีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงเหียน มีระเบียบแบบแผน มีประเพณีฝังศพ รวมทั้งมีผู้นำ เกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพ และมีธรรมเนียมสืบกันมาเป็นมรดกของบรรพบุรุษตกทอดมาถึงอนุชนคนรุ่นหลัง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงเหียน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคติความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนในปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพที่มีต่อชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑.๓.๑.๑ ปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๓.๑.๒ ทุตติภูมิ คือ หนังสือตำรา เอกสารงานวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาของชุมชนเมืองเชียงเหียนในอดีตถึงปัจจุบันและความเชื่อประเพณีการฝังศพจาก

อดีตถึงปัจจุบันของชาวบ้านเชียงเหียน ความเชื่อของการฝังศพตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และคุณค่าพิธีกรรมการฝังศพที่มีต่อชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ บ้านเชียงเหียน หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๑๘ และหมู่ที่ ๒๓ ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๔ กลุ่มเป้าหมาย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแทนกลุ่มเป้าหมายจากชาวบ้านเชียงเหียน หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๑๘ และหมู่ที่ ๒๓ ตำบลเขวาสาน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

๑.๓.๔.๑ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๑.๓.๔.๒ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๑๐ คน

๑.๓.๔.๓ กลุ่มชาวบ้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับกับประเพณีการฝังศพ จำนวน ๒๐ คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน ๔๐ คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คติความเชื่อ หมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เล่าหรือประพจน์สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี นิทาน เพลง ศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นต้น เรื่องราวและพฤติกรรมเหล่านี้ชาวบ้านได้ร่วมปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต

ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

การฝังศพ หมายถึง การฝังร่างของผู้ตายลงใต้พื้นดิน ซึ่งชาวบ้านเชียงเหียนมีความเชื่อประเพณีการฝังศพผู้ตายที่เกิดจากอุบัติเหตุต่างๆหรือถูกฆาตกรรมที่มีได้เกิดจากโรคภัยทั่วไป

ชาวบ้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการฝังศพ หมายถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาย ญาติพี่น้องหรือผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ

เมืองเชียงเหียน หมายถึง ในอดีตเป็นเมืองที่ขึ้นต่อสาเกตนครร้อยเอ็ดและเป็นส่วนหนึ่งของเมืองฟ้าแดดสงยาง ปัจจุบันลดฐานะเป็นเพียงบ้านเชียงเหียน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ได้ศึกษาค้นคว้างานจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยพบว่า มีเอกสารจำนวนมากที่ได้กล่าวถึงความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับการฝังศพและพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

แสง จันทรงาม กล่าวถึงปรากฏทางศาสนาของศาสนิกชนที่เน้นหนักไปในด้าน ศรัทธาความเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องแปลกๆเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติกิจกรรมทางลัทธิ และศาสนาต่างๆ ทั่วโลกอันเนื่องด้วยความเชื่อของคนที่มีต่อลัทธิและศาสนานั้นที่ตนเองเชื่อนับถือยึดถือและยึดมั่นเอาไว้อยู่ จุดสำคัญคือผู้เขียนต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ศรัทธากับปัญญาในการนับถือศาสนา เช่น ข้อความตอนหนึ่งของคำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ ว่า

ทั้งศรัทธาและปัญญาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไม่ควรยึดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างเดียว ถ้าถือศรัทธาอย่างเดียวก็เป็นคนงมงาย แต่ถ้าถือปัญญาอย่างเดียวก็เป็นคนคือร้อนชอบดูหมิ่นคนอื่น ทางที่ถูกต้องใช้ศรัทธากับปัญญาให้สมดุลกัน เพราะฉะนั้นในพุทธศาสนา ทุกแห่งที่ท่านสอนศรัทธา ท่านจะสอนปัญญากำกับเสมอ^๕

นันทนา ขุนภักดี กล่าวว่าความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมาย

^๕ แสง จันทรงาม, ความเชื่อพิสดารของคน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ดาว, ๒๕๓๗), หน้า คำนำ.

โดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ^๖

ธวัช ปุณโณทก ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ใจยอมรับว่าจริงแต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากการคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็นโดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย และเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^๗

दनัย ไชยโยธา กล่าวถึงความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไรจึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^๘

กัญญ์ จิตต์ธรรม เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า “ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน”^๙

พหล แก้วเขียว ได้กล่าวไว้ในหนังสือฉบับนี้ว่า “วันที่จะทำการประชุมเพลิงศพนั้น โบราณนิยมว่า ข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ข้างแรมให้เผาวันคู่ ห้ามเผาศพวันศุกร์ ถ้ามีพระในวันเสาร์ก็ห้ามเผาวันอังคาร โดยนัยนี้ ข้างขึ้นวันคี่ ข้างแรมวันคู่ เป็นวันคนเผาผี ข้างขึ้นวันคู่ ข้างแรมวันคี่ เป็นวันผีเผาคน การถือสืบมานั้นบางแห่งก็ได้ผลดีบางแห่งก็ได้ผลเลว ด้วยเหตุนี้

^๖ นันทนา ขุนภักดี, รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, พ.ศ. ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๖.

^๗ ธวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๘ ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘-๖๙.

^๙ กัญญ์ จิตต์ธรรม, ความเชื่อ, (สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

สุนทรภู่ กวีเอกของไทยเรายังได้กล่าวไว้ว่า ถ้อยคำร่าเริงก็มักกรอบ ปัจจุบันจึงเน้นที่ความ สะดวกของเจ้าภาพเป็นสำคัญ”^{๑๐}

คึกฤทธิ์ ปราโมช,ม.ร.ว. เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า “ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เราอธิบาย ปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็น ต้นว่า ฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟ้ายร้องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์ กำลังยกทัพ มีพวกรมารุตเป็นไพร่พลไปรบยักษ์ ฟ้ายแลบก็ว่าแสงจากนางเมขลาปล่อยแก้ว ฟ้าย่ำก็ รามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบนมีปลาอาบนันท้หนุนอยู่ เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลา อาบนันท้พลิกตัว วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ ถือ คคิความเชื่อถือนี้ไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้ อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ในความเชื่อถือนของมนุษย์ และได้เข้ามา แทนที่เรื่อยมา”^{๑๑}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอุทธรกร ปญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์) สรุปการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสัทธาใน พระพุทธศาสนาตามแนวกาลามสูตร ทำให้ทราบหลักสัทธาในพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้น ได้ทราบวิธีการใช้สัทธาที่ถูกต้อง และการวางท่าทีที่ถูกต้องของชาวพุทธที่จะพึงปฏิบัติเมื่อมี การรับเอาความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆจากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น แหล่งความรู้จากประเพณี การบอกเล่า แหล่งความรู้จากตำรา บุคคล และแหล่งความรู้ที่จัดไว้อย่างเป็นระเบียบด้วย วิธีการคิดต่างๆ

เมื่อมีการใช้สัทธาในกาลามสูตรชื่อว่าได้ทำให้ตนเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ ไม่เป็นผู้ ตื่นข่าวมงคล เชื่อถือเรื่องมงายไร้สาระ ไม่เป็นชาวพุทธแค่เพียงในทะเบียนบ้าน หรือชาว พุทธแต่เพียงชื่อที่ยังชอบแสดงอาการตื่นข่าวมงคล อาการกระต่ายตื่นตูม อาการคลั่งไคล้ หรือ อาการเอียงสุดไปข้างใดข้างหนึ่ง”^{๑๒}

^{๑๐} พหล แก้วเขียว, ณาปนกิจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๑๑} คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. “ข้างสังเวียน”. สยามรัฐรายวัน, (๑๒ ก.พ. ๒๕๒๑) หน้า ๗.

^{๑๒} พระมหาอุทธรกร ปญญาสิริ(สัจจรัตนพงศ์), “การศึกษาวิเคราะห์สัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน) ได้กล่าวถึงประวัติการทำฌาปนกิจจะเห็นว่า พิธีกรรมได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับและสามารถมองเห็นวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมฌาปนกิจศพ จากยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาล โดยครั้งก่อนพุทธกาลนิยมทำพิธีฌาปนกิจศพโดยการการฝัง ต่อมาเมื่อความเชื่อในทางศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอินเดีย จึงมีพิธีกรรม “สัญวาสิ” คือ การทำพิธีชำระบาปที่แม่น้ำคงคาของทุกคนเป็นและคนตายขึ้นตามความเชื่อว่าแม่น้ำคงคาไหลมาจากปากพระพรหม ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในอินเดีย พิธีกรรมฌาปนกิจจึงมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงขึ้นเป็นลำดับ มีขั้นตอน คือ มีการอาบน้ำศพ มัดตราสังข์ นำไปเผา และเก็บอัฐิไปไว้สักการบูชา เป็นต้น^{๑๑}

จากการทบทวนเอกสารที่ได้กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงวิวัฒนาการของการฝังศพมีการเปลี่ยนแปลงตามคติความเชื่อในประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำไปศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องของวิจัยต่อไป

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการวิจัยภาคสนาม (Field works) สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องมาเป็นส่วนประกอบให้การวิจัยนี้สมบูรณ์ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๖.๑.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๖.๑.๒ ศึกษาข้อมูลจากวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑.๓ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนามด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการฝังศพในหมู่บ้าน จำนวน ๔๐ คน

^{๑๑} พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก(แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

๑.๖.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ขั้นทุติยภูมิ จากภาคสนาม สังเกต สัมภาษณ์ผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการฝังศพในหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ คติความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่ และคุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพที่มีต่อชาวบ้านเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และสรุปเนื้อหาของการวิจัย

๑.๖.๓ ขั้นนำเสนอข้อมูล

เมื่อได้วิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปเนื้อหาครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่

๑.๗.๒ ทำให้ได้ความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่ในปัจจุบัน

๑.๗.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพที่มีต่อชาวบ้านเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อมูลทางวิชาการต่อไป

๑.๘ กรอบแนวความคิดการวิจัยเรื่อง

